

Poruchy osobnosti

Hana Přikrylová Kučerová

Psychiatrická klinika LF MU Brno

NIKDO jim nerozumí... VŠICHNI jim ubližují...

- lidé s poruchou osobnosti žijí mezi námi, pracují vedle nás, možná jí trpíme i my...
- zkrátka porucha osobnosti nevyklučuje zdánlivě normální život mezi ostatními
- jen... něco není v pořádku....
- cítí to okolí dotyčné-ho, cítí to i on sám
- **určitá povahová vlastnost je zcela mimo normu**
 - a tak obtěžuje svého nositele či jeho okolí
- jedná se o povahovou vlastnost, která se objevuje u všech, pouze u lidí s PO však v extrémní míře
 - např: všichni jsme občas sobečtí, jen někdo však dokáže vraždit kvůli přepnutí oblíbeného televizního kanálu (disociální porucha osobnosti)

Společenští outsideri

- kdyby člověk s PO žil na pustém ostrově, asi by se nikdy nedozvěděl, že PO má
- k problémům totiž dochází zásadně v kontaktu s okolím
 - ve větší či menší míře
- extrém tvoří jedinci, kteří se nedokáží začlenit do společnosti a respektovat její pravidla např. lidé mající problémy se zákonem
- většinu tvoří lidé do jisté míry do společnosti zapadající - do jisté míry
 - chodí kupříkladu do práce, ALE
 - jste třeba šéfem někoho, kdo sice do práce chodí, ale tehdy, kdy to uzná za vhodné tedy třeba na devátou
 - nezabírají domluvy, prosby ani hrozby, jste bezmocní
 - lidé s PO mají problémy s kolektivem, okolí je hodnotí jako „podivínské“
- žijí např. ve vztahu, ale jen jejich partner ví, jak je soužití s nimi náročné

Poruchy osobnosti

- osobnost – jako duševní celek, charakteristický:
 - vnitřní jednotou a strukturovaností jeho dílčích složek
 - individuální specifičností, odlišností od jiných osobností
 - vývojovou kontinuitou, tj. relativní stálostí konstelace psychických vlastností v průběhu vývoje
- za normálních okolností jde o integrovaný komplex všech psychických projevů, závisí její uchování na mnoha různých funkčních systémech mozku a jejich propojení
- zahrnují odchylky různých ps.fcí, jejich koordinace a integrace, které vedou k odlišnému způsobu prožívání, uvažování i chování
- projevy mohou být trvalé a zakotvené ve struktuře osobnosti, jindy může jít o dočasné výkyvy

Obecné PO

- příznaky se dají nalézt už v útlém dětství, osoba je něčím nápadná nebo atypická, používají se jako symptomy
- **depersonalizace** – subjekt. porucha prožívání vlastního já, (spíš porucha vnímání než osobnostní struktury), běžná
- **akcentovaná osobnost** – výrazněji vyvinut určitý osobnostní rys (nevzdaluje se příliš od normy), výbušnost, zranitelnost
- **deprivovaná osobnost** – vývoj pod nedostatkem emočních složek – potlačené emoční vnímání – citová chudost – neschopnost vyjádřit vřelé city (základem anetických psychopatů)

Obecné PO

- **depravovaná** – nežijí podle obvyklých norem běžného soužití, delikventi, asociální chování (žijí mimo normu, ale bez trestné činnosti), drogově závislí
- **primitivní** – jednoduché vzorce chování, nižší rozumové schopnosti, nedostatečná výchova, výuka, socializace
- **dezintegrace** – rozpad osobnosti, nejzávažnější porucha, jednotlivé složky osobnosti se uvolňují, všechny kvality psychiky postiženy, ztrácí kontakt s minulostí i přítomností, změna ve vývoji povahy, neadekvátní reakce (např. schizofrenie, demence, organické onemocnění CNS)
- **transformace** – trvalá přesvědčenost, že je někým jiným, vzácná, závažná, člověk ignoruje svou identitu, nevývratné přesvědčení
- **alterace** – mnohočetná nebo disociovaná osobnost, žije sám za sebe se všemi vzpomínkami, v přechodném období je jako někým jiným, většinou se vrátí k normálu, obvykle si druhý život nepamatuje, náhlá ztráta původní identity, po určitou dobu žije v jiné identitě (přechody si neuvědomuje), vzácná

Specifické poruchy osobnosti

- určité vlastnosti přebujelé nebo naopak podvyvinuté, nevyváženost
- dají diagnostikovat až od 18.roku
- dnes se nepoužívá označení „psychopati“ ale poruchy osobnosti
- užívají se jako diagnózy

Poruchy osobnosti a chování u dospělých (F60-F69)

- F60 Specifické poruchy osobnosti
- F61 Smíšené a jiné poruchy osobnosti
- F62 Přetrvávající změny osobnosti, které nelze přisoudit hrubému poškození nebo nemoci mozku
- F63 Návykové a impulzivní poruchy
- F64 Poruchy pohlavní identity
- F65 Poruchy sexuální preference
- F66 Psychické a behaviorální poruchy spojené se sexuálním vývojem a orientací
- F68 Jiné poruchy osobnosti a chování u dospělých
- F69 Nespecifikovaná porucha osobnosti a chování u dospělých

F60 Specifické poruchy osobnosti

- **F60 Specifické poruchy osobnosti**
 - F60.0 Paranoidní porucha osobnosti
 - F60.1 Schizoidní porucha osobnosti
 - F60.2 Disociální porucha osobnosti
 - F60.3 Emočně nestabilní porucha osobnosti
 - F60.4 Histrionská porucha osobnosti
 - F60.5 Anankastická porucha osobnosti
 - F60.6 Anxiózní (vyhýbavá) porucha osobnosti
 - F60.7 Závislá porucha osobnosti
 - F60.8 Jiné specifické poruchy osobnosti
 - F60.9 Porucha osobnosti nespecifikovaná

F60 Specifické poruchy osobnosti

■ specifické poruchy osobnosti

- trvalé povahové odchylky od normy (psychopatie)
- extrémně vystupňované povahové a charakterové rysy, které vedou k poruchám sociální adaptace
- jedinec má takové vlastnosti, kterými trpí jeho okolí a/nebo on sám

■ příčiny: převažují vlivy genetické nad psychosociálními (výchovnými)

■ dynamika: počátky od dětství, některé projevy se stárnutím zmírňují – agresivita, disociální projevy; některé zvyrazňují – paranoidita, deprese; dekompenzace

■ diagnostická kritéria: trvalé výrazně disharmonické postoje a chování, které je výrazně maladaptivní v široké oblasti osobních a sociálních situací

Specifické poruchy osobnosti – projevy a diagnostika

- maladaptivní postoje a chování v široké oblasti osobních a sociálních situací
- pocity osobní nepohody, negativní vliv na pracovní a společenské fungování
- **diagnostika:**
 - psychiatrické vyšetření - důraz na osobní, sociální a objektivní anamnézu, klinický obraz
 - strukturovaná diagnostická interview (SCID-II)
 - zhodnocení osobního kontaktu a obranných mechanismů
 - psychologické vyšetření osobnosti

Obecná kritéria specifických poruch osobnosti (MKN 10)

- vnitřní prožívání a chování se odchyľují od normy a očekávání v dané kultuře
- odchylka musí být zjevná alespoň ve 2 z následujících oblastí:
 - poznávání – kognice (způsob vnímání, interpretování, utváření postojů)
 - afektivitě, emotivitě
 - zvládání impulzivity a uspokojování potřeb
 - sociální chování (ve vztahu k druhým lidem a zvládání interpersonálních situací)

Specifické poruchy osobnosti – projevy a diagnostika

- pacient může mít projevy, které jsou charakteristické pro specifickou poruchu osobnosti, ale nesplňují potřebná diagnostická kritéria
- popisujeme pak jako osobnostní rysy nebo osobnostní reakce v případě, že se projevují v zátěžových situacích

Specifické poruchy osobnosti

- poruchy osobnosti lze rozdělit do tří skupin či klastrů
- ty, které náležejí společně do jednoho z nich, mají některé rysy podobné
 - **klastr A** - podivíni, excentrici (schizoidní, paranoidní porucha osobnosti)
 - **klastr B** – dramatičtí, emotivní, nevyzpytatelní (disociální, histrionská, narcistická a hraniční porucha osobnosti)
 - **klastr C** – úzkostní, bojácní, pedanti (vyhýbavá, závislá a anankastická porucha osobnosti)

F60 Specifické poruchy osobnosti

■ Paranoidní porucha osobnosti

(též kveluratorní, fanatická):

- povaha málo společenská, nedůtklivá a vztahovačná s malým smyslem pro humor, se sklonem vyvolávat konflikty; nadměrná citlivost na nezdary, na domnělé urážky, trvalá tendence k zášti ...
- rozvinuté strategie (RS): nedůvěra, podezíravost
- nedostatečně rozvinuté strategie (NRS): důvěra, smysl pro humor

Paranoidní porucha osobnosti

- neodůvodněná podezíravost a z ní vyplývající tendence nesprávně interpretovat konání druhých jako ohrožující - > agresivní dožadování svých domnělých práv - > při potížích pak zcela nepřiměřené reakce
- neustále se brání pomyslným útokům na jejich existenci
- někdy jsou schopni žít ve vztahu, partnera pak také podezírají
 - je-li partner submisivní, může některé paranoidní schémata převzít
 - kazusitika: kdy žili otec a syn sami v jedné domácnosti. Paranoidní otec viděl v lidech z okolí nepřátele a soustavně si na ně na úřadech písemně stěžoval, došlo i k fyzické agresi namířené proti sousedovi. Syn jeho myšlení přijal a společně s otcem vybudovali důmyslný systém pastí obklopujících jejich dům, aby se k nim nedostal nikdo nežádoucí. Poté, co byl otec soudním nařízením hospitalizován na psychiatrii, došlo u syna k ústupu příznaků, ten pak opět navázal vztahy s matkou, se kterou se otec před časem rozvedl a která byla též předmětem jeho paranoidních představ.

F60 Specifické poruchy osobnosti

- Schizoidní porucha osobnosti:
 - citový chlad, uzavřenost, nedsílnost, neschopnost prožívat radost (anhedonie), oploštělá afektivita, autismus, ...
 - RS: autonomie
 - NRS: vzájemnost, intimita

Schizoidní porucha osobnosti

- sociální izolace, vztahující se často i na členy rodiny
- omezený rozsah emočního vyjadřování, chybění zájmu o navazování vztahů
- působí chladně a zdrženlivě, což druhé lidi většinou také odradí od pokusů navázat s nimi vztah
- preferují samotářské činnosti a realizují se v oborech, kde je důležitá především technická či logická stránka věci (matematika, počítače, elektronika) a kde nemusí příliš komunikovat
- vztahový svět se jim jeví jako něco, co je může pohltit, emocionální projevy vyvolávají úzkost a nejistotu
- odstup a izolace přináší bezpečí, proto nevytváří vztahy
- k existenci v lidské společnosti je však aspoň nějaký kontakt s druhými nezbytný a v takových situacích se tito lidé mohou dostat do problémů
 - může se u nich objevit bezradnost, vztahovačnost a neschopnost postarat se o sebe v základních věcech - kontakt s psychiatry

F60 Specifické poruchy osobnosti

■ Disociální porucha osobnosti:

- sklon k protispolečenskému chování (opakovaná trestná činnost), neprožívají pocit viny, neschopnost empatie, moral insanity (nedostatečný rozvoj vyšších citů), společensky nejnebezpečnější, recidivisté, za opakovaná selhání obviňují lidi kolem; v dětství často záškoláctví, krádeže, šikana; nevydrží v pracovním poměru, časté týrání dětí, ...
- RS: bojovnost, expanzivita
- NRS: empatie, sociální citlivost

Disociální porucha osobnosti

- neberou v potaz práva druhých, nemají schopnost empatie
- jednají jen směrem k dosažení vlastního prospěchu bez ohledu na to, že druhým při tom ubližují
- agresivita, neznají pocity viny či fenomén svědomí
- neschopnost se přizpůsobit pravidlům, ale vyžaduje-li to dosažení jejich potřeb, jsou schopni okolí včetně klinických odborníků dlouho klamat mistrnou přetvářkou
- často mezi chladnokrevnými pachateli kriminálních činů
- z vývojového pohledu může jít o kompenzaci zranitelnosti a osamělosti vzniklé v dětství, které bylo doprovázeno nesmyslně krutou výchovou či absencí blízkých vztahů, která může nastat třeba při ústavní výchově
- často nazývána též sociopatií
- do styku s psychiatrií přichází především z forezních (soudních) důvodů či při detoxifikaci u drogové závislosti, která může tuto poruchu doprovázet
- sami vyhledají pomoc tehdy, mohou-li tím něco získat (lékařskou zprávu zbavující odpovědnosti, předpis návykových léků a podobně)
- třikrát častější u mužů než u žen

F60 Specifické poruchy osobnosti

- **Emočně nestabilní porucha osobnosti:**
 - povaha cholericke se silnými, málo zvladatelnými afekty a sklonem ke zkratkovému jednání agresivního rázu, emoční nevyrovnanost, přelétavost, střídání partnerů, abúzus,..
 - RS: upoutávání pozornosti, manipulace
 - NRS: zvládání emocí

Emočně nestabilní porucha osobnosti

- emoční nestálost, která vede k častému a rychlému střídání nálad, nestálým a narušeným vnímáním sebe sama (jsem divný, vadný) a podobně nestálým vnímáním vztahů k druhým
- „hraniční“ - vyjadřuje hranici mezi psychózou (narušené vnímání reality) a neurózou (úzkosti, deprese, impulzivita) - připomínají symptomy psychózy a neurózy
 - dříve často přiřazováni k atypickým formám schizofrenie
 - projevy však vyplývají z výše uvedeného narušeného vnímání vlastní identity a dále z toho, že se těmto lidem z nějakého důvodu nepodařilo dosáhnout takzvané objektní stálosti
 - to znamená, že se dítěti v době časného vývoje, kdy zkoumá svět a učí se vzdalovat od rodičů, nepodařilo dosáhnout jistoty, že blízká osoba (objekt, rodič) pro něj kdykoli existuje a poskytuje mu bezpečí
 - důsledkem toho je zafixovaný obranný mechanismus zvaný štěpení (splitting). Díky tomu nejsou tito pacienti schopni přijmout ostatní lidi (objekty) v jejich celistvosti, ale vidí je buď s nekritickou idealizací jako úplně dobré, nebo jako zcela špatné
 - mezi těmito polaritami pak může kolísat vztah k jednomu člověku podle toho, jak pacientovi jeho vzhledu zbavené nezvládnutelné emoce velí
 - díky těmto mechanismům stav kolísá mezi pocity prázdnoty a neprožívání na jedné straně a stavy nekontrolovaných emocí a impulzů na straně druhé
- život takových lidí je plný excesů, mají tendenci ke zneužívání drog, promiskuitě, bouřlivým konfliktům

Emočně nestabilní porucha osobnosti

- pocity prázdnoty střídá nesnesitelné napětí, kterého se někdy zbavují sebepoškozováním
 - často mnohočetné jizvy po řezných ranách či pálení cigaretou na různých částech těla
 - tendence k sebepoškozování připomíná závislost, protože po něm dochází nakrátko k pocitu uvolnění
- nestabilita pacientů i v léčbě
 - pacientka, která lékaře bezvýhradně uznávala přišla na sezení o půl hodiny později s tím, že jí ujel autobus. Lékař namítl, že cesta pěšky trvá deset minut, čímž učinil dotyčnou za zpoždění odpovědnou. Pacientka toto neunesla a v tu chvíli byl pro ni její dříve hodný doktor bezvýhradně zlý. Ztropila výbušnou scénu plnou sprostých nadávek, za které by se nemusel stydět zákazník hospod nejnižší kategorie. Práskla dveřmi a na zeď čekárny klíči vyryla sdělení, že dotyčný je kretén. Několik týdnů se neukázala, pak přišla ve zbědovaném stavu, ruce plné čerstvých jizev po řezných ranách. Za sebou měla opakované drogové excesy. Ptá se lékaře, proč ji nemá rád....

Emočně nestabilní porucha osobnosti

- díky svému zkreslenému pohledu na svět vztahů a nezvládnutelnou afektivitu mohou pacienti s hraniční poruchou mít i přechodné iluzorní prožitky doprovázené vztahovačností či poruchou vnímání vlastního těla
- příznaky mohou připomínat psychózu a dávat podklady pro vznik diagnózy schizofrenie
- tyto stavy jsou však na rozdíl od ní přechodné a měnlivé, po zklidnění a kompenzaci rychle mizí
- v anamnéze pacientů s hraniční poruchou můžeme často vystopovat vážně narušené a traumatizující vztahy z dětství, nezřídka i sexuální zneužívání

F60 Specifické poruchy osobnosti

- **Histriónská porucha osobnosti** (infantilní, hysterická):
 - sklon k teatralnosti a dramtizování, labilní a povrchní emotivita, infantilní projevy a touha být středem pozornosti
 - zahrnuje i příznaky poruchy dříve označované jako hysterická psychopatie - pocit trvalého napětí a neuspokojení vedoucí k vyvolání scén s prudkými afekty, sklony k vyčítání, obviňování druhých osob a manipulování s nimi, neztišitelný pláč, záliba v tajemných náznacích, pomstychtivost, sklon k bájevé lhavosti, účelové reakce
 - narušení partnerských vztahů, zneužívání psychoaktivních látek, časté střídání partnerů
 - někdy schopnost sebeobětování, neodolatelný šarm
 - k histriónské osobnosti má blízko **osobnost narcistická** - nedostatek empatie, vyžadování pozornosti, závistivost, vysoké sebevědomí, ...
 - RS: dramtizace, předvádění se
 - NRS: kontrola, systematicčnost

Histriónská porucha osobnosti

- pojem histrionský je odvozen od slova histrion, což byl starověký herec či kejklíř
- typická snaha upoutat na sebe pozornost a být v jejím středu, což je pravděpodobně kompenzační mechanismus problému s vlastním sebehodnocením a přesvědčením o sobě
 - to je ve skutečnosti nízké (nejsem nic), což nemusí být uvědomované
 - kompenzace je dosahováno dramaturgií, exhibicionismem, koketérií, širokým rozsahem afektů a emocí, které bývají přehnaně a barvitě vyjádřeny, přestože situace tomu zdaleka neodpovídá
 - rychle pak odeznívají k překvapení publika. -obličej je zalit slzami, oči jsou ještě zrudlé zoufalým pláčem, přitom pohled v nich již signalizuje testování situace, očekávání nového a po smutku v něm velmi záhy není ani stopa
- v rozhovoru tito lidé používají květnatých přívlastků, slovních spojení a barvitých gest, nejsou však schopni vnímat detaily a jít k jádru věci

Histriónská porucha osobnosti

- jsou schopni si ve svých fantaziích vysnít ideál (např. ve vztahu), aby jej pak vystřídala frustrace - vyhledávají stále nové vztahy, ve kterých nikdy nedosáhnou uspokojení
 - týka se i uspokojení fyzického, např. ženy s těmito rysy mohou mít přes svou zdánlivou náruživost potíže s prožitím orgasmu, popřípadě trpět úplnou anorgasmii
- porucha je častější u žen
 - předsudek je způsoben patrně tím, že v povědomí lidí představuje histrionství či hysterie jakousi karikaturu feminity, která se projevuje marnivostí, dramtizací, hašteřivostí a závislostí
- u mužů se však projevy mohou odlišovat
 - muži hodně investují do vzhledu, mají potíže se stárnutím, sebeúctu si zvyšují hazardérstvím a spouštěním děsivých situací (tzv. kontrafobický postoj), které potom ve středu pozornosti řeší, přičemž nejsou schopni nahlédnout na své meze (například týkající se fyzické zdatnosti a zdraví)
- vztahy těchto pacientů kopírují výše popsané projevy, bývají bouřlivé, plné krizí a udobřování, jsou nestálé a střídají se

F60 Specifické poruchy osobnosti

- **Anankastická porucha osobnosti:**
 - vtíravé pochybování o vlastních schopnostech, nerozhodnost, vnitřní nejistota
 - kompenzace → sklon k perfekcionismu
 - RS: kontrola, odpovědnost
 - NRS: spontánnost, flexibilita

Anankastická porucha osobnosti

- bývá nazývána též obsedantně-kompulzivní osobností
- lidé jsou perfekcionistační, úzkostně visí na pravidlech, nesnáší změny
- bývají šetrní až lakomí, nepružní, nedokážou se vzdát svých věcí, což může vést k jejich nadměrnému shromažďování
- nemají smysl pro humor a nedávají najevo emoce
- jsou pečliví a svědomití, což se může projevit v nadměrné oddanosti práci
 - pro svůj perfekcionismus mají problém s dokončováním úkolů, protože stále nejsou s finálním produktem spokojeni
 - nejsou schopni delegovat úkoly na jiné lidi
 - strach ze ztráty kontroly nad svým světem a úzkostlivě lpí na detailech
 - často nejsou schopni vidět věci celkovým pohledem, jakoby se řídili pořekadlem „pro stromy nevidí les“
- vznik bývá spojován s náročnou a kontrolující výchovou, díky níž dítě nabylo pocitu, že není milováno
- za příklad by mohl sloužit pedantický a nesnášenlivý spisovatel Melvin Udall v podání Jacka Nicholsona ve filmu Lepší už to nebude

F60 Specifické poruchy osobnosti

- **Anxiózní (vyhýbavá) porucha osobnosti:**
 - trvalý nedostatek sebedůvěry spojený s nepříjemnými pocity úzkostného napětí a obav
 - RS: vstřícnost
 - NRS: asertivita, sebedůvěra

Anxiózní – vyhýbavá porucha osobnosti

- extrémní strach z odmítnutí či hodnocení
- lidé s těmito rysy sami sebe hodnotí nízko (jsem méně než druzí, nekompetentní, nešikovný, nepohotový...), jsou plaší, úzkostní, ostýchaví a introvertní
- vlastnosti se snaží maskovat, protože jsou přesvědčeni, že kdyby je někdo poznal takové, jací opravdu jsou, odmítl by je
- strach před hodnocením či kritikou, protože ty většinou odmítnutí předcházejí
- programově se vyhýbají všem situacím, kde by k hodnocení, kritice a následnému odmítnutí mohlo dojít.
- velké problémy při navazování vztahů nebo při budování kariéry, přestože mohou být talentovaní a inteligentní
- na rozdíl od člověka schizoidního, vyhýbavý pacient po těchto hodnotách touží, což může vést k dlouhodobým pocitům frustrace, úzkosti a pesimismu

Anxiózní – vyhýbavá porucha osobnosti

- úsměvným příkladem takového člověka by mohl být profesor Matulka v podání Jindřicha Plachty ze starého českého filmu Cesta do hlubin študákovy duše
 - nesmělý a plachý profesor přírodopisu stále odkládá státní zkoušku, protože se na ni necítí být dobře připraven; jeho studenti pomocí milosrdné lsti pod záminkou nákupu nových exemplářů do školní sbírky zkoušku zprostředkují u laskavého profesora Vondráka
 - profesor Matulka neví, že je zkoušen a exceluje svými vědomostmi. Situací je pak velmi překvapen stejně jako vynikajícím hodnocením. Bez problémů složil zkoušku, ke které by se sám patrně nikdy neodhodlal
 - tím se mu také dostane korektivní zkušenosti, která jej může motivovat k tomu, aby pomalu začal přehodnocovat svůj pohled na sebe
- korektivní zkušenost je důležitým účinným faktorem PST
- kořeny poruchy bývají spojovány s nízkou tolerancí a silnou negativní emoční reakcí rodičů na neúspěchy dítěte, které se něčemu učí

F60 Specifické poruchy osobnosti

- **Závislá porucha osobnosti:**
 - touha být ve společnosti druhých lidí, být v subalterním postavení
 - synonyma: astenická, pasivní, sebepoškozující osobnost
 - RS: vyhledávání pomoci, vazba
 - NRS: soběstačnost, rozhodnost

Závislá porucha osobnosti

- potřebují druhé, aby za ně dělali rozhodnutí a převzali tak zodpovědnost za mnoho oblastí jejich života, protože jinak si připadají bezmocní
- nedokáží být sami, snadno se podřizují a odevzdávají tak plnou moc autoritě
- nepřekonatelné potíže jim dělá rozhodování
- nejsou schopni ukončovat své vztahy a stane-li se tak, úzkostlivě vyhledávají vztahy nové za jakoukoliv cenu
- realizují se pod úrovní svých schopností a díky své submisivitě bývají šikanováni
- mají nezvládnutelnou potřebu, aby jim někdo radil a staral se o ně
- v rodinách nacházíme nadměrně kontrolující rodiče, kteří nebyli schopni u dítěte podpořit jeho pokusy o autonomii, nebo dokonce tyto pokusy trestali
 - příkladem může být nešťastná žena, která není schopna opustit svého partnera, přestože ji krutě, třeba i fyzicky týrá

F60 Specifické poruchy osobnosti

- Jiné specifické poruchy osobnosti:
 - osobnost nestálá, nezdrženlivá
 - nedostatek pevné vůle, podléhání druhým osobám, hledání požitků (obohacování, abúzus), majetkové delikty
 - osobnost pasivně agresivní
 - stálá opozice, stěžování, neplnění povinností pomocí úhybných manévrů (odkládání řešení, termínů)

Narcistická porucha osobnosti

- je charakterizovaná grandiozitou (velikášstvím), pocitem jedinečnosti, chyběním empatie, potřebou obdivu, sebeláskou a neschopností akceptovat druhé lidi jako sobě rovné
- neunesou kritiku, pohotově obviňují druhé, v konfrontačních situacích jsou arogantní a své soky či oponenty se snaží devalvovat a znemožnit
- na okolí mívají přemrštěné požadavky a očekávají od něj přednostní zacházení
- pro dosažení obdivu jsou schopni udělat cokoli, v tomto bývají odvážní a často i úspěšní
- nezřídka jim v tomto pomáhá talent, inteligence a dobrý vzhled, kterými jsou dle některých pozorování často obdařeni a které rozvoj poruchy dále posilují
- dosáhnou-li úspěchu, je jejich grandiozita úspěšně přiživována, tehdy mohou zažívat i uspokojení nad sebou samým

Narcistická porucha osobnosti

- jinak je tomu, pokud tohoto uspokojení nedosáhnou (úspěch ho zaručit zdaleka nemusí), nebo pokud jsou konfrontováni s realitou (například v psychoterapii)
- může dojít k tzv. narcistickému zranění, které se projeví zhroucením, pocity prázdnoty, depresemi, excesy, někdy i sebevražednými tendencemi
 - Martin Eden, hrdina stejnojmenného románu J. Londona, kterému ani úspěch nepřinesl uspokojení, končí život sebevraždou
- jsou schopni komplementárních vztahů, pokud se jim od submisivního partnera dostane obdivu a uznání
- nejsou schopni opravdového rovnocenného přátelství, jsou-li úspěšní, mívají obdivovatele a nohsledy

Narcistická porucha osobnosti

- jsou schopni akceptovat úspěšné lidi s podobnými rysy, tento stav by se snad dal nazvat jakousi projektivní sounáležitostí či příměřím
- špatně snášejí bolest a následkem narcistických zranění nejednou tuší, že jim v cestě k dokonalosti stojí nějaký problém - mohou se cítit psychicky špatně a sami vyhledají odbornou pomoc
- při prvním kontaktu pak sdělují, že hledali toho nejlepšího odborníka či instituci
- dříve nebo později pak dojde ke zranění i v terapii
- terapeut musí svou interpretaci či výklad správně časově odhadnout, nadávkovat a sdělit tak, aby zranění pacientovi neznemožnilo v léčbě pokračovat
- kořeny poruchy krom dědičných vloh sahají opět do dětství, kde bývá vystopován ze strany rodičů přílišný důraz na výkon a vyniknutí (zázračné děti) spojený s nedostatkem projevů lásky a uznání

Specifické poruchy osobnosti – dif. dg., komorbidita

- nejčastější dif. diagnostické problémy:
 - schizoidní a paranoidní osobnosti X iniciální fáze schizofrenní poruchy
 - psychotická dekompenzace poruch osobnosti X psychóza schizofrenního okruhu
- častá komorbidita:
 - disociativní a neurotické poruchy
 - škodlivé užívání návykových látek

F60 Specifické poruchy osobnosti

- epidemiologie: celoživotní prevalence se odhaduje na 10-18% populace
- prognóza: nejistá
- léčba:
 - PST
 - farmakoterapie
 - u úzkostných a depresivních projevů malé dávky antidepresiv
 - anxiolytika opatrně
 - u projevů agresivity – lithium
 - vážné případy - antipsychotika

PST

- hlavní forma léčby
- cílem je:
 - odstranění, modifikace anebo redukce existujících symptomů
 - podpora pozitivního osobnostního růstu
 - oslabení a odstranění rušivých vzorců chování
- důraz na týmovou spolupráci odborníků, pacienti jsou zruční manipulátoři, vyžaduje jasné cíle léčby
- důraz na tvorbu a udržení nosného psychoterapeutického vztahu

PST u poruch osobnosti

- jen zřídka kdy přicházejí k léčbě kvůli tomu, že jsou nespokojeni se svými osobnostními rysy
 - považují je za přirozenou součást své povahy, vesměs jsou přesvědčeni o své „normalitě“ a pokud si uvědomují, že jim povahové rysy dělají problémy, nepovažují je za léčitelné
- na psychiatrii však relativně často - potřebují pomoc v době náhlé krize, kvůli depresivním stavům, úzkostným poruchám, poruchám přizpůsobení či poruchám příjmu potravy
- obvykle zájem o léčbu aktuální psychické poruchy, která je trýzní a obtěžuje, **nikoliv** o změnu svých osobnostních rysů
- vzhledem k tomu, že se jejich psychické problémy objevují opakovaně a bez změny rysů osobnosti je obtížné tuto situaci změnit, má léčba zaměřená na změnu rysů osobnosti zásadní význam
- protože pro poruchy osobnosti jsou typické hluboce zakořeněné postoje a vzorce chování, každá změna vyžaduje dlouhodobé úsilí =>
dlouhodobá intenzivní psychoterapie

Porucha osobnosti a partnerský vztah

- čím bližší - intimnější vztah, tím lépe člověk ví o čem PO je
- nepoznáte PO hned
 - seznámení a zamilování - **odmítání** vidět projevy PO
 - zamilovanost tyto projevy dočasně zmírňuje
 - protože je partner trpící PO dostatečně přesvědčivý - dojem, že mu/jí okolí opravdu křivdí
 - člověk je první, kdo mu/jí rozumí, chápe...
 - dny, týdny, měsíce utíkají a vy se najednou stáváte jedním/ou z těch špatných
 - většinou je člověk ve vztahu již hodně hluboko (manželství, děti), kdy definitivně pochopí, že tento vztah je příliš těžký k žití
 - rozchod pak vyžaduje ohromné množství síly
 - bývá velmi bouřlivý, prosby se střídají s hrozbami nebývalé intenzity
 - občas má člověk pocit, že se jen dívá na nějaký film, že se mu to jen zdá

Sexualita a partnerské vztahy u poruch osobnosti

■ paranoidní porucha osobnosti

- problémy v sexualitě způsobuje opakované neoprávněné podezírání sexuálního partnera ze sexuální nevěry

■ schizoidní porucha osobnosti

- schizoidní jedinci bývají zabraní do sebe, zabývají se často denním sněním
- většina z nich má nízkou potřebu sexuální aktivity, zato rádi oddělují technické aspekty sexuality od interpersonálního kontextu

Sexualita a partnerské vztahy u poruch osobnosti

■ disociální porucha osobnosti

- lidé s disociální poruchou osobnosti bezohledně používají druhé jako objekty svého sexuálního vyžití
- z této skupiny se rekrutuje většina sexuálních delikventů, někdy se disociální porucha osobnosti může kombinovat s pravou parafilií

■ anankastická porucha osobnosti

- schopnost vyjádřit kladné emoce je omezena, důraz je kladen na pracovní výkonnost, které je dávána přednost před jinými činnostmi, jež přinášejí příjemné prožitky
- popsané charakteristiky jsou přenášeny i do sexuálního života, který je většinou pro anankasty nepodstatný a nedůležitý
- pokud tomu tak není, i na tomto poli se objevuje pedanterie a snaha splňovat kritéria sexuality dle odborné či populární literatury

Sexualita a partnerské vztahy u poruch osobnosti

- **emočně nestabilní porucha osobnosti**
 - u **impulzivního typu** převažuje emoční nestálost a nedostatečná kontrola impulzivity
 - běžné jsou výbuchy násilí nebo hroživé chování, je-li jedinec kritizován - může dojít i k sexuálním deliktům
 - jedinci s **hraniční poruchou** osobnosti často prožívají intenzivní, ale krátkodobé citové vztahy, což vede k různým emočním krizím
 - je pro ně typické rizikové sexuální chování, v sexuálním vztahu mají problémy především s dosažením orgasmu a satisfakcí
 - sebevražedné pokusy a jiné sebepoškozující chování jsou u nich časté, vzhledem ke své nestálosti se stávají i oběťmi sexuálních deliktů
 - jejich narušená představa o sobě samém, cílech a vnitřních preferencích, včetně sexuálních, může v některých případech vést i k deklarování transsexuality
 - zde je na místě pečlivá diferenciální diagnóza, pomůže měnlivost příznaků

Sexualita a partnerské vztahy u poruch osobnosti

■ histriónská porucha osobnosti

- jsou schopni různých intrik a manipulativního jednání (velmi často právě v sexuální oblasti), aby dosáhli svých cílů
- přes jejich určitou partnerskou atraktivitu sami nedosahují uspokojení ze sexuální aktivity, kterou daleko častěji používají spíše k manipulacím v rámci partnerského vztahu
- jejich partnerské vztahy bývají velmi konfliktní
- ve vztahu k terapeutovi často dochází ke komplikacím, snaží se svádět a zaujmout osoby opačného pohlaví terapeutického týmu

Sexualita a partnerské vztahy u poruch osobnosti

- **úzkostná (vyhýbavá) porucha osobnosti**
 - mají touhu být milováni a uznáváni, jsou přecitlivělí na odmítnutí a kritiku, hledají pevné záruky, že nebudou odmítnuti
 - z těchto důvodů bývají omezeny jejich interpersonální vztahy, mají sklon přehánět potencionální nebezpečí v běžných situacích a některým činnostem se proto zcela vyhýbají
 - potom bývá jejich způsob života chudý a omezený
 - popsaná charakteristika zahrnuje i sexuální oblast, kdy se dotýční sexuálním kontaktům vyhýbají, bojí se selhání, ztrapnění, odmítnutí

Sexualita a partnerské vztahy u poruch osobnosti

■ závislá porucha osobnosti

- podřizují své zájmy a oprávněné potřeby přáním jiných osob, na kterých se cítí závislí
- trpí stálými obavami, že budou opuštěni, žádají v tomto směru opakované záruky
- velmi těžce nesou partnerské neshody či rozchody, mají sklon obviňovat ze svého selhání jiné osoby
- pacienti s touto poruchou touží, aby o ně bylo pečováno, a vyžadují, aby byla věnována okamžitá pozornost jejich potížím
- neuspokojení z vlastního sexuálního života je důsledkem popsaných vlastností

Sexualita a partnerské vztahy u poruch osobnosti

■ narcistická porucha osobnosti

- zakládají si na své atraktivitě a po protějšku vyžadují stejnou dokonalost
- snaha dosáhnout výjimečných sexuálních prožitků je může vést až ke zneužívání druhé osoby ke svým cílům, přičemž sami trpí sexuálními poruchami
- často se z nich rekrutují žadatelé o podpůrné prostředky k dokonalé erekci nebo o plastické operace k úpravě svého zevnějšku, přičemž spokojenost s výsledkem zdaleka není zaručena

Sexualita a partnerské vztahy u poruch osobnosti

- **pasivně-agresivní porucha osobnosti**
 - se vyznačuje hlavně skrytým kladením překážek, otálením, neústupností a nevykonností
 - tito lidé si často stěžují, jsou kritičtí k jiným, nespokojení, zlostní
 - tyto pocity však nevyjadřují přímo, ale prostřednictvím rezistence a negativistického chování
 - v sexuální oblasti mohou sabotovat intimní život, což vede k problémům v partnerských vztazích

Sexualita a partnerské vztahy u poruch osobnosti

- u této skupiny poruch lze nalézt celou škálu kvantitativních i kvalitativních sexuálních odchylek
- je důležité rozlišit poruchu sexuální preference od sexuální delikvence u disociální poruchy osobnosti

Porucha osobnosti X změna osobnosti

- nutné odlišit poruchu osobnosti od změny osobnosti
 - kdy dochází ke změně následkem tíživých životních okolností
 - osobnost se zlomí a člověk najednou není kým býval...
 - dříve společenská, rozesmátá bytost se stáhne, odcizí se okolnímu světu, pociťuje nervozitu, podrážděnost, prázdnotu, nepřátelství vůči ostatním
 - tato změna trvá pak více než dva roky
 - X - dočasná změna
 - po rozvodu, smrti někoho blízkého se dočasně změní každý
 - stáhne se do sebe, nechce s nikým mluvit, nic ho nezajímá...
 - pro změnu osobnosti je charakteristická nevratnost – nemožnost - neschopnost vrátit se zpátky

■ **F61 Smíšené a jiné poruchy osobnosti**

- F61.0 Smíšené poruchy osobnosti
- F61.1 Nepříznivé poruchy osobnosti

■ **F62 Přetrvávající změny osobnosti, které nelze přisoudit hrubému poškození nebo nemoci mozku**

- F62.0 Přetrvávající změny osobnosti po katastrofické zkušenosti
- F62.1 Přetrvávající změna osobnosti po psychiatrickém onemocnění
- F62.8 Jiné přetrvávající změny osobnosti
- F62.9 Přetrvávající změna osobnosti, NS

F62 Přetrvávající změny osobnosti

- **diagnostika:** v případě, že se u jedince bez předchozí poruchy osobnosti vyvinuly povahové změny v důsledku katastrofického prožitku, nadměrného stresu nebo prodělané těžké duševní nemoci
- **Přetrvávající změny osobnosti po katastrofické zkušenosti:**
 - vzniká v důsledku extrémní zátěže; zpravidla předchází posttraumatická stresová porucha
- **Přetrvávající změna osobnosti po psychiatrickém onemocnění:**
 - vyvíjí se jako dlouhodobá reakce na prodělané duš. onemocnění
 - vznik nadměrné závislosti na druhých osobách, přesvědčení o stigmatizaci, snížení životní aktivity, pokles zájmů, hypochondrické stesky, sklon k depresivním nebo dysforickým projevům, zhoršení společenského fungování

Návykové a impulzivní poruchy

■ charakteristické znaky:

- neschopnost kontrolovat puzení a impulzy vykonat činy, které jsou škodlivé pro postiženého nebo jeho okolí
- před touto činností – tenze a vzrušení, po ní – libý pocit uspokojení

■ F63 Návykové a impulzivní poruchy

- F63.0 Patologické hráčství
- F63.1 Patologické zakládání požárů (pyrománie)
- F63.2 Patologické kradení (kleptománie)
- F63.3 Trichotillománie
- F63.8 Jiné nutkavé a impulzivní poruchy
- F63.9 Nutkavá a impulzivní porucha nespecifikovaná

Návykové a impulzivní poruchy

- **Patologické hráčství (gambling):**
 - rozšiřující zaujetí v hazardních hrách
 - odvykací syndrom
 - 2-3% dospělé populace
 - léčba: psychoterapie, rehabilitačně sociální postupy, SSRI
- **Patologické zakládání požárů (pyrománie):**
 - zakládání požárů bez zjevného motivu
- **Patologické kradení (kleptománie):**
 - dvě a více krádeží bez zjevného motivu, které nevedly k zisku ani pro pachatele ani pro jinou osobu
 - léčba: psychologická i biologická (antidepresiva)
- **Trichotillománie:**
 - intenzivní puzení k vytrhávání vlastních vlasů
 - léčba: SSRI, lithium, neuroleptika

Poruchy pohlavní identity

■ F64 Poruchy pohlavní identity

- F64.0 Transsexualismus
- F64.1 Transvestitismus dvojí role
- F64.2 Porucha pohlavní identity v dětství
- F64.8 Jiné poruchy pohlavní identity
- F64.9 Poruchy pohlavní identity, NS

Poruchy sexuální preference

■ F65 Poruchy sexuální preference

- F65.0 Fetišismus
- F65.1 Fetišistický transvestitismus
- F65.2 Exhibicionismus
- F65.3 Voyerismus
- F65.4 Pedofilie
- F65.5 Sadomasochismus
- F65.6 Mnohočetné poruchy sexuální preference
- F65.8 Jiné poruchy sexuální preference
- F65.9 Porucha sexuální preference nespecifikovaná

Poruchy sexuální preference

- **sexuální deviace** – stavy kvalitativně změněné sexuální motivace lidí:
 - sexuální identifikace
 - sexuální orientace
 - sexuální chování
- **homosexuální orientace** není považována ze duševní poruchu

Poruchy sexuální identifikace

■ Transexualismus:

- transexualita je inverzní sexuální identifikace
- touha po změně pohlaví, negativní vztah k vlastnímu genitálu
- výskyt – promile
- léčba:
 - psychoterapie
 - změna tělesného vzhledu hormonální léčbou
 - změna matričního pohlaví
 - chirurgické výkony

Poruchy sexuální preference (parafilie)

■ Fetišismus:

- erotický zájem subjektu je zaměřen pouze na určitý zástupný symbol sexuálního partnera, nebo na některou dílčí vlastnost; jindy je fetiš zcela bez vztahu k případnému erotickému objektu; raritní – exkrementologie, urofilie, myzofilie, pyrofilie, nekrofilie
- léčba:
 - psychoterapie
 - podávání antiandrogenů

■ Fetišistický transvestitismus:

- převlékání a masturbace

Poruchy sexuální preference (parafilie)

■ Exhibilicionismus:

- obnažování genitálu na veřejnosti
- léčba: psychoterapie; antiandrogeny, antidepressiva, lithium (k útlumu)

■ Voyerismus:

- subjekt se vzrušuje a ukájí tajným sledováním apetovaného objektu při intimních erotických i neerotických aktivitách

■ Pedofilie:

- sexuální orientace na prepubertální dětské objekty
- průkaz - falopletyzmografie
- léčba: farmakoterapie (tlumení sex. aktivity)

Poruchy sexuální preference (parafilie)

■ Sadomasochismus:

– sadismus (algolagnie)

- záliba v násilí

- sadismus fetišistický, pseudopedagogický, agresivní

- léčba: psychoterapie, u potencionálně nebezpečného sexuálního agresora vždy sexuální útlum biologickou léčbou (antiandrogeny, analoga LH-RH, kastrace)

– patologická sexuální agresivita

– masochismus

- erotická fascinace agresivitou vůči své osobě (plísňění, tupení, komandování, ponižování, šikanování, bití, trýznění)

- asfyxiofilie („repetitivní erotické škrcení“)

■ Mnohočetné poruchy sexuální preference:

– nejčastěji kombinace dvou deviantních zájmů

■ **F66 Psychické a behaviorální poruchy spojené se sexuální vývojem a orientací**

- F66.0 Porucha sexuálního vyžívání
- F66.1 Egodystonická sexuální orientace
- F66.2 Porucha sexuálních vztahů
- F66.8 Jiné poruchy psychosexuálního vývoje
- F66.9 Porucha psychosexuálního vývoje, NS

■ **F68 Jiné poruchy osobnosti a chování u dospělých**

- F68.0 Zpracování tělesných symptomů z psychických důvodů
- F68.1 Záměrné vyvolávání nebo předstírání somatických nebo psychických symptomů nebo tělesné či psychické neschopnosti (předstíraná porucha)
- F68.8 Jiné specifikované poruchy osobnosti a chování u dospělých

■ **F69 Nespecifikovaná porucha osobnosti a chování u dospělých**

Děkuji za pozornost.

Literatura

- Höschl, Libiger, Švestka et al.: Psychiatrie. Praha, Tigis, 2002.
- Raboch, Zvolský et al.: Psychiatrie. Praha, Galén, 2001.
- Robinson, J. D.: Poruchy osobnosti podle DSM – IV. Trenčín, Vydavatelství F, 2001.
- Svoboda, Češková et al.: Psychopatologie a psychiatrie. Praha, Portál, 2006.
- Praško a kol: Léčba poruch osobnosti. Portál.